

Μύθοι, στερεότυπα και προκαταλήψεις σε σχέση με τις γυναίκες θύματα βιασμού

Παραδοσιακά, η «αγνότητα» των γυναικών σήμαινε πολλά για τους άνδρες και την κοινωνία εν γένει. Οι πατριαρχικές κοινωνίες εκλάμβαναν την αγνότητα των γυναικών ως ύψιστο αγαθό, το οποίο καλούνταν να προστατεύσουν οι ίδιες με κάθε κόστος ακόμη και με την ίδια τους την ζωή (Brown, Walklate, 2012, σελ.73). Οι αντιλήψεις αυτές περιέχονταν σε πεπαλαιωμένες νομοθεσίες των σεξουαλικών αδικημάτων αλλά και σε δικαστικές αποφάσεις, με τους τότε δικαστές να εξετάζουν τις υποθέσεις βιασμού εφαρμόζοντας αναχρονιστικά κριτήρια. Ειδικότερα, για να αποφανθούν εάν μια σεξουαλική συνεύρεση ήταν χωρίς την θέληση του θύματος, εξετάζαν αρχικά την ύπαρξη και έπειτα τον βαθμό και την διάρκεια αντίστασης του (Brown: 2012, σελ.73). Η αποτυχία ενός θύματος να τεκμηριώσει την αντίσταση του με τον τρόπο που ικανοποιούσε το εκάστοτε δικαστήριο συχνά εκλαμβάνετο ως ένδειξη συναίνεσης του.

Το οξύμωρο δε, είναι ότι τέτοιες πεπαλαιωμένες αντιλήψεις τύγγαναν επιβεβαίωσης από ιατρικούς συγγραφείς, οι οποίοι υποστήριζαν σθεναρά την άποψη των δικαστηρίων ότι κάθε γυναίκα που δεν ήταν πρόθυμη να προβεί σε μια ερωτική συνεύρεση μπορούσε να σταματήσει οποιονδήποτε άνδρα, ανεξαρτήτως σωματικής διάπλασης, από το να προβεί σε διείσδυση (Brown: 2012, σελ.74).

Στην υπόθεση *Brown v. State* [1906], λέχθηκε ότι για να αποδειχθεί η πλήρης έλλειψη συναίνεσης, το θύμα έπρεπε να αντισταθεί στην διείσδυση με τον πιο έντονο τρόπο, εξαντλώντας κάθε φυσικό μέσο ή ικανότητα που διαθέτει, ως επίσης να αποδειχθεί ότι τέτοια αντίσταση συνεχίζετο στον απαιτούμενο βαθμό και ένταση καθόλη την διάρκεια του βιασμού (Πρωτότυπη διατύπωση: “[...] *the most vehement exercise of every physical means or faculty within the woman’s power to resist the penetration of her person [...]*”).

Στο ίδιο μοτίβο κινήθηκε και η υπόθεση *People v. Dohring* [1874], στην οποία το αμερικανικό εφετείο, αφού ακύρωσε την καταδίκη ενός άνδρα για τον βιασμό της 14χρονης υπηρέτριας που εργαζόταν στην οικία του, ανέφερε χαρακτηριστικά τα εξής: “*Can the mind conceive of a woman, in the possession of her faculties and powers, revoltingly unwilling that this deed should be done upon her, who would not resist so hard and so long as she was able? And if a woman, aware that it will be done unless she does resist, does not resist to the extent of her abilities on the occasion, must it not be that she is not entirely reluctant?*”.

Το κριτήριο της αντίστασης των θυμάτων παρέμεινε ακλόνητο ακόμη και σε περιπτώσεις ακραίας βίας. Σημειώθηκαν περιπτώσεις όπου ενώ το θύμα ξυλοκοπήθηκε θανάσιμα το δικαστήριο απέρριψε την κατηγορία του βιασμού επειδή δεν ικανοποιήθηκε από τον βαθμό αντίστασης. Ενδεικτικά στην υπόθεση *Perez v. State* [1906] το Δικαστήριο ανέφερε “[...] *although some force be used; yet if she does not put forth all the power of resistance which she was capable of exerting under the circumstances it will not be rape.*”.

Σε άλλη περίπτωση δε, όπου ο κατηγορούμενος είχε ακινητοποιήσει πλήρως την παραπνόμενη και υπό την απειλή όπλου εξασφάλισε την σιωπή της, το δικαστήριο ήταν της άποψης ότι μπορούσε να αντισταθεί αλλά δεν το έπραξε επειδή η ίδια αποφάσισε ότι δεν θα είχε κανένα αποτέλεσμα. Σύμφωνα με όσα καταγράφονται στην απόφαση, το δικαστήριο θεωρούσε ότι η μαρτυρία του θύματος δεν έδειχνε ότι η απειλή για χρήση βίας ήταν τέτοια που εξουδετέρωσε την θέληση της ή ότι ήταν ανίκανη να αντιδράσει (Πρωτότυπη διατύπωση: “*The testimony does not show that the threat of personal violence overpowered her will, or so terrified her as to destroy or suspend, for the time being, all power of*

mental protest or physical resistance, or that she was so subjugated to the will of the defendant, by fear of death or of great personal injury, that she was incapable of voluntary action.”).

Παρόμοια στάση επέδειξαν και τα Αγγλικά Δικαστήρια. Στην υπόθεση **R. v. Howard** [1966] αποφασίστηκε ότι ένα Δικαστήριο, για να καταδικάσει κάποιον για βιασμό, πρέπει να λαμβάνει υπόψη του το κατά πόσο η παραπονούμενη έδειξε με οποιαδήποτε πράξη ή ενέργεια την έλλειψη συναίνεσης της και κατά πόσο αυτή κοινοποιήθηκε στον κατηγορούμενο. Η απόφαση αυτή έτυχε έντονης κριτικής και λίγα χρόνια αργότερα ανατράπηκε με την υπόθεση **R. v. Malone** [1998], στην οποία το θύμα είχε χάσει τις αισθήσεις του λόγω μέθης και δεν μπορούσε να υποδείξει με κάποιον τρόπο στον κατηγορούμενο την έλλειψη συναίνεσης της. Στην εν λόγω απόφαση το δικαστήριο τόνισε ότι το “*actus reus*” του αδικήματος του βιασμού δεν απαιτεί από την παραπονούμενη να υποδείξει ή να γνωστοποιήσει στον κατηγορούμενο την έλλειψη συναίνεσης της. Τόνισε περαιτέρω ότι το ενδεχόμενο να υπέκυψε η παραπονούμενη σε μια πράξη σεξουαλικής επαφής επειδή δεν ήταν σε θέση να αντισταθεί σωματικά λόγω του αλκοόλ που κατανάλωσε, δεν μπορεί να εκληφθεί ως συναίνεση.

Αδιαμφισβήτητα, η στοιχειοθέτηση της απαιτούμενης αντίστασης, στον βαθμό και την ένταση που ζητούσαν τα δικαστήρια, πέραν του ότι ήταν πολύ δύσκολο να ικανοποιηθεί π.χ. στις περιπτώσεις όπου τα θύματα αδυνατούσαν να δείξουν έντονα σημάδια αντίστασης ή παρέμεναν ήρεμα για να μην προκαλέσουν περισσότερη οργή ή θυμό στο δράστη (*Rook QC, 2010, παρ. 23.09, σελ.934*), πολλές φορές ήταν και επικίνδυνο για τα θύματα (*Schulhofer, 1998, σελ.19*). Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις άλλωστε που μια έντονη αντίσταση ξεδίπλωσε όλο το μένος του δράστη με αποτέλεσμα να φθάσουμε μέχρι και στην φόνευση του θύματος, όπως συνέβη στην Κυπριακή υπόθεση **Lemonas v. The Republic** [1986].

Οι πολιτισμικοί μύθοι και τα στερεότυπα γύρω από το αδίκημα του βιασμού αδιαμφισβήτητα προωθούν λανθασμένα μηνύματα προς την κοινωνία, όπως ότι οι γυναίκες ευθύνονται για την θυματοποίησή τους ή ότι πολλές φορές ψεύδονται (*Stewart, 1996, σελ.160*). Ανέκαθεν υπήρχε και συνεχίζει, εν μέρει, να υπάρχει μια καχυποψία και δυσπιστία απέναντι στις γυναίκες θύματα. Η κληρονομιά αυτής της καχυποψίας επισφραγίζεται από τον Αγγλο Λόρδο Επικεφαλή Δικαστή **Matthew Hale**, ο οποίος απευθυνόμενος στους ενόρκους είχε αναφέρει το χαρακτηριστικό απόσπασμα ότι ο βιασμός «είναι μια κατηγορία που εύκολα διατυπώνεται και δύσκολα αποδεικνύεται...» (*Hale, 1736, σελ.635*). Ομοίως, ένας από τους κορυφαίους νομικούς του 20^{ου} αιώνα, ο **Glanville Williams**, ανέφερε ότι οι υποθέσεις αυτές υπόκεινται ιδιαίτερα στον κίνδυνο σκόπιμων ψευδών κατηγοριών που προκύπτουν από ζήλια, κακία ή απλώς από την άρνηση μιας γυναίκας να δεχθεί ότι συναίνεσε σε μια πράξη για την οποία έπειτα μετάνιωσε ή ντράπηκε (*Williams, 1962, σελ.159*).

Η σύνδεση του βιασμού ως ατιμωτικής πράξης, η απαίτηση της μέγιστης δυνατής αντίστασης και η δυσπιστία απέναντι στις γυναίκες θύματα, παρουσιάστηκε και σε πιο σύγχρονες διώξεις του εγκλήματος. Το 1998, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιταλίας, ακύρωσε προηγούμενη καταδίκη για βιασμό με το σκεπτικό ότι το «στενό τζιν» που φορούσε η παραπονούμενη ήταν αδύνατο να αφαιρεθεί χωρίς την ενεργή συμμετοχή της (*Cass., sez. III, 6 nov. 1998*). Τα γεγονότα της υπόθεσης σκιαγραφούν την περίπτωση μίας 18χρονης παραπονούμενης η οποία έπεσε θύμα βιασμού από τον εκπαιδευτή οδήγησης κατά την διάρκεια ενός μαθήματος. Ο κατηγορούμενος με τη δικαιολογία ότι έπρεπε να παραλάβει μια άλλη κοπέλα που ενδιαφερόταν για μαθήματα, την οδήγησε σε απομονωμένη περιοχή, την ανάγκασε να βγει από το αυτοκίνητο, την έριξε στο έδαφος και αφού της έβγαλε το τζιν που φορούσε από το ένα πόδι, την βίασε. Μια διαφορετική εκδοχή των γεγονότων ανέφερε στην αστυνομία ο εκπαιδευτής οδήγησης μόλις συνελήφθη. Ο κατηγορούμενος παραδέχτηκε ότι είχε σεξουαλική επαφή με την παραπονούμενη, παρουσιάζοντας όμως ότι η ίδια είχε συναινέσει στην πράξη. Στις 29

Φεβρουαρίου 1996, καταδικάστηκε μόνο για το αδίκημα της προσβολής δημοσίας αιδούς και απαλλάχθηκε από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Το 1998 το εφετείο τον έκρινε ένοχο για όλες τις κατηγορίες και τον καταδίκασε σε φυλάκιση 2 ετών και 10 μηνών. Ο κατηγορούμενος άσκησε έφεση ενώπιον του Ακυρωτικού Δικαστηρίου όπου ακυρώθηκε η καταδίκη του με την αιτιολογία ότι το εφετείο δεν είχε προβεί σε επαρκή και αυστηρό έλεγχο της αξιοπιστίας της παραπονούμενης και των περιστάσεων της υπόθεσης. Το Δικαστήριο τόνισε περαιτέρω ότι το αναμενόμενο, ιδίως για ένα νεαρό κορίτσι, είναι να αντιστέκεται ενστικτωδώς σε όποιον επιχειρεί να το βιάσει με όλες τις δυνάμεις του. Η απόφαση αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις και συνέβαλε στην γέννηση του κινήματος “*Denim Day*”, με το τζιν να γίνεται ένα διεθνές σύμβολο διαμαρτυρίας. Την επόμενη ημέρα γυναίκες πολιτικοί παρέλασαν ενώπιον του Ιταλικού κοινοβουλίου φορώντας μπλε τζιν και κρατώντας πλακάτ που έγραφαν “*Τζιν: Ένα άλλοθι για τον βιασμό*”. Έκτοτε καθιερώθηκε διεθνώς και λαμβάνει χώρα την τελευταία Τετάρτη του Απριλίου, ως μήνας ευαισθητοποίησης για την σεξουαλική κακοποίηση.

Από το 1999 έως σήμερα, ακολούθησαν τρεις ακόμη υποθέσεις βιασμού στο Ανώτατο Δικαστήριο της Ιταλίας που επικαλέστηκαν την αποτρόπαια αυτή υπεράσπιση (*Faedi, 2009*). Στις δύο εξ αυτών (*Cass., sez. III, 6 nov. 2001 και Cass., sez. III, 19 may 2006*), η υπεράσπιση καταρρίφθηκε λόγω ενισχυτικής μαρτυρίας του παραπόνου του θύματος. Η επίσημη ανατροπή, ήρθε το 2008, με το ίδιο δικαστήριο να αναφέρει ότι το «τζιν» δεν ισούται με «ζώνη αγνότητας», κρίνοντας ότι δεν εμπόδιζε τον κατηγορούμενο να αγγίξει τα ενδόμυχα μέρη του θύματος (*Cass., sez. III, 10 June 2008*). Μετά από μια δεκαετία, η απόφαση αυτή συνέδραμε σε ένα περαιτέρω βήμα προς την κατεύθυνση της ισότητας των φύλων και του δικαιώματος των γυναικών στη σεξουαλική τους αυτονομία.

Σχετικές έρευνες αποτυπώνουν ότι ένας αρκετά διαδεδομένος παράγοντας που δημιουργεί προκαταλήψεις στην κοινή γνώμη για τις γυναίκες θύματα βιασμού είναι το προηγούμενο σεξουαλικό τους ιστορικό. Πολλές είναι οι περιπτώσεις που γυναίκες με πολλαπλούς σεξουαλικούς συντρόφους κατακρίθηκαν από την κοινή γνώμη και χαρακτηρίστηκαν ως άσωτες, ανάρμοστες και άσεμνες (*Field, 1979, σελ.264*). Επιπρόσθετα, η σωματική ελκυστικότητα ή το ντύσιμο τους δημιουργεί επίσης προκαταλήψεις εις βάρος τους επιρρίπτοντας στις ίδιες την ευθύνη για τον βιασμό τους (*Whatley, 2005, σελ.192*). Η έρευνα της Διεθνούς Αμνηστίας που δημοσιεύτηκε τον Νοέμβριο του 2005 (*ICM, 2005*), στο πλαίσιο εκστρατείας για τα δικαιώματα των γυναικών, καταδεικνύει ότι το ένα τρίτο (1/3) των πολιτών στο Ηνωμένο Βασίλειο θεωρεί τις γυναίκες είτε πλήρως, είτε εν μέρει, υπόλογες για τον βιασμό τους, εάν ανταποκρίθηκαν σε κάποιο «φλερτ» ή κατανάλωσαν αλκοόλ. Παρόμοιες απόψεις ωστόσο εκφράστηκαν και σχετικά με την ενδυμασία τους. Απόρροια τέτοιων αναχρονιστικών αντιλήψεων ήταν τα χαμηλά ποσοστά καταδίκης βιασμών στο Ηνωμένο Βασίλειο, με την Διεθνή Αμνηστία να τα χαρακτηρίζει ως σοβαρή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων (*Loveless, 2020, σελ.548*).

Σε μια πιο πρόσφατη έρευνα του 2010 (“*Wake Up to Rape Research Summary Report*”), το 56% των συμμετεχόντων πιστεύει ότι υπό κάποιες περιπτώσεις οι γυναίκες ευθύνονται για τον βιασμό τους. Όπως καταγράφεται στην έρευνα, οι περιστάσεις αυτές είναι: **(i)** να ενδίδει σε κάποια άλλη σεξουαλική πράξη (73%), **(ii)** να βρεθεί στο κρεβάτι με ένα άτομο (66%), **(iii)** υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ/λιποθυμία (64%), **(iv)** να ντύνεται προκλητικά (28%), **(v)** να χορεύει αισθησιακά με έναν άνδρα σε νυχτερινό κέντρο ή μπαρ (22%), **(vi)** να ενδίδει σε «φλερτ» (21%), **(vii)** να ανταποκρίνεται σε φιλή (14%), **(viii)** να αποδέχεται ένα ποτό και να εμπλέκεται σε συζήτηση σε κάποιο μπαρ (13%).

Αυτό που πρέπει να μας προβληματίσει είναι οι λόγοι που οι γυναίκες συχνά δεν καταγγέλλουν περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης τους. Όπως μαρτυράτε από τις σχετικές έρευνες, η απροθυμία τους προέρχεται λόγω της δυσπιστίας που θα συναντήσουν, της ψυχρής αντιμετώπισης από τις

αστυνομικές αρχές, της ντροπής που νιώθουν, της αυτοενοχοποίησης τους συνεπεία των κοινωνικών προκαταλήψεων και το κυριότερο για να αποφύγουν τις επακόλουθες τραυματικές επιπτώσεις από τις εμφανίσεις τους στο δικαστήριο (*Loveless, 2020, σελ.546*). Ειδικότερα προς το τελευταίο, το θύμα, ως ο κύριος μάρτυρας κατηγορίας, είναι αναπόφευκτο ότι κατά την αντεξέταση θα δεχθεί τα πυρά της υπεράσπισης, όπου πιθανό να τεθούν πολλές προσβλητικές και εξευτελιστικές ερωτήσεις προκειμένου να υπονοηθεί ότι λέει ψέματα ή ότι κατασκεύασε τους ισχυρισμούς του. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση *Υ. ν. Slovenia*, όπου το ΕΔΑΔ ανέφερε επικριτικά ότι «η αντεξέταση δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως μέσο εκφοβισμού ή ταπείνωσης» κρίνοντας, μεταξύ άλλων, ότι ο τρόπος που διεξήχθη η ποινική διαδικασία δεν παρείχε στην προσφεύγουσα την απαραίτητη προστασία ώστε να επιτευχθεί η κατάλληλη ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων της ίδιας και της υπεράσπισης του κατηγορουμένου.

Η ορθή εξισορρόπηση των δικαιωμάτων της υπεράσπισης και του θύματος είναι βαρύνουσας σημασίας και αποτελεί πράγματι ένα δύσκολο έργο, αφού και η έννοια της «ισορροπίας» από μόνη της, υποθέτει μια πιθανή σύγκρουση (*Manikis, 2019, σελ.3*). Όπως αναφέρθηκε στην Αγγλική υπόθεση *R ν. A. [2002]*, ο παράγοντας που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σχετικά με τη δίκαιη δίκη, είναι «τριγωνικός», επιμετρώντας δηλαδή τα συμφέροντα του κατηγορούμενου, του θύματος και της κοινωνίας. Παρότι, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη δεν απαιτεί ρητά να λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματα των θυμάτων στις ποινικές διαδικασίες, είναι απαραίτητο τα κράτη να οργανώνουν αυτές και να θεσπίζουν μέτρα, κατά τρόπο ώστε αναφαίρετα δικαιώματα όπως η ζωή, η ελευθερία, η ασφάλεια και η ιδιωτική ζωή, να μην πλήττονται. Μολονότι, παρήλθε μεγάλο χρονικό διάστημα, το θετικό είναι ότι την δεδομένη χρονική στιγμή στην Ευρώπη υπάρχει μια αυξανόμενη συνειδητοποίηση ότι πρέπει να γίνουν περισσότερα διαβήματα για να αναγνωριστούν και τα δικαιώματα των θυμάτων, όπως χαρακτηρίζονται συχνά τα «άγνωστα» ή «ξεχασμένα» πρόσωπα της ποινικής διαδικασίας (*Delmas-Marty, 2005, σελ.588*).

Αδιαμφισβήτητα, ο βιασμός είναι «μια από τις πιο εξευτελιστικές επιθέσεις κατά προσώπου» (*ΕΔΑΔ, Mraović ν. Croatia, par.57*) και ως τέτοιος πρέπει να διερευνάτε αντικειμενικά, αμερόληπτα και αποτελεσματικά. Η μάχη για την προάσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων και δη των γυναικών, δίδεται, εδώ και πάρα πολλά χρόνια, εκτός Δικαστηρίων, με τις φεμινιστικές ανησυχίες να αποκρυσταλλώνονται σε ουσιαστικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και σε ανεξάρτητα κοινωνικά κινήματα ενάντια στην σεξουαλική κακοποίηση, επιδιώκοντας αλλαγές στις σύγχρονες κοινωνίες και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι γυναίκες. Η προσοχή που κίνησαν οι μαζικές καταγγελίες για βιασμούς και σεξουαλική κακοποίηση μέσω του πρόσφατου κινήματος “*MeToo*”, ήταν απλώς η διαπίστωση του μεγέθους του προβλήματος.

Γεώργιος Ι. Πασιάς
Δικηγόρος

Ημερομηνία 27/04/2022

Βιβλιογραφία:

Jennifer M. Brown, Sandra L. Walklate, 'Handbook on Sexual Violence', Routledge, 2012, σελ.73 – 74).

Brown v. State (1906) 127 Wis. 193, 106 N.W. 536.

People v. Dohring (1874) 59 N.Y. 374.

Perez v. State (1906) 50 Tex. Crim. 34;

R. v. Howard (1966) 50 Cr App R 56.

R. v. Malone (1998) EWCA Crim 1462.

Lemonas v. The Republic (1986) 2 C.L.R. 25.

Stephen J. Schulhofer, "Unwanted Sex: The Culture of Intimidation and the Failure of the Law", Harvard University Press, 1998, σελ.19.

HH Judge Peter Rook QC, Robert Ward CBE, "Rook & Ward on Sexual Offences: Law and Practice", 4th ed., Sweet & Maxwell, 2010, παρ. 23.09, σελ.934.

The Stern Review, A Report by Baroness Vivien Stern CBE of an Independent Review into How Rape Complaints are Handled by Public Authorities in England and Wales, Home Office,2010, σελ.41.

Sir Mathew Hale, "The History of the Pleas of the Crown: 1736, σελ.635; *"It is an accusation easily to be made and hard to be proved, and harder to be defended by the party accused, tho never so innocent."*

Glanville Williams, "Corroboration – Sexual cases", Criminal Law Review 662, 1962, σελ.159.

Mary White Stewart, Shirley A. Dobbin, Sophia I. Gatowski, "Real Rapes and Real Victims: The Shared Reliance on Common Cultural Definitions of Rape", Feminist Legal Studies, Vol. IV, No.2, 1996, σελ.160.

Cass., sez. III, 6 nov. 1998, n.1636, Riv. Pen. 1999, 258.

Benedetta Faedi, "Rape, Blue Jeans, and Judicial Developments in Italy", The Columbia Journal of European Law Online, Vol.16, 2009. Cass., sez. III, 10 june 2008, n.1457, Foro it. 2009, 2, 99.

Cass., sez. III, 6 nov. 2001, Foro it. 2002, II, 287.

Cass., sez. III, 19 may 2006, n.22049.

Cass., sez. III, 10 june 2008, n.1457, Foro it. 2009, 2, 99.

Hubert S. Field, "Rape Trials and Jurors' Decisions, Law and Human Behavior", Vol.3, No.4, 1979, σελ.264.

Mark A. Whatley, “The effect of participant sex, victim dress, and traditional attitudes on causal judgments for marital rape victims”, *Journal of Family Violence*, Vol. 20, No. 3, 2005, σελ.192.

ICM, “Sexual Assault research: Summary Report”, Prepared for Amnesty International UK, 2005.

Janet Loveless, Misha Allen, Caroline Derry, “Complete Criminal Law: Text, Cases and Material”, 7th ed., Oxford University Press, 2020, σελ.546, 548.

Opinion Matters, “Wake Up to Rape Research Summary Report”, Prepared for the Havens (Sexual Assault Referral Centers), 2010. <http://www.womensgrid.org.uk/archive/2010/02/21/wake-up-to-rape-research-summary-report-of-haven-commissioned-survey/>

Y. v. Slovenia, Application No. 41107/10, 28/05/2015.

R v. A (No.2) (2002) 1 A.C. 45, HL., Βλ. επίσης Archbold: Criminal Pleading, Evidence and Practice, Sweet & Maxwell, 2017, par.16-74, σελ.1.969.

Mireille Delmas-Marty, J. R. Spenser, “European Criminal Studies”, *Cambridge Studies in International and Comparative Law*, 2005, σελ.588. βλ. επίσης Jo-Anne Wemmers, Katie Cyr, “What Fairness Means to Crime Victims: A Social Psychological Perspective on Victim-Offender Mediation”, *Psychology in Criminal Justice*, 2006, 2(2), σελ.102.

Mraović v. Croatia, Application No.30373/13, 14/05/2020, par.57.

Marie Manikis, *Conceptualizing the Victim within Criminal Justice Processes in Common Law Tradition*, in Darryl K. Brown, Jenia Iontcheva Turner, and Bettina Weisser “The Oxford Handbook of Criminal Process”, Oxford University Press, 2019, σελ.3.